

Hoe lezen Vlaamse studenten een ‘onleesbare’ dagvaarding?

Tekstuele analyse en leesexperiment met eyetracking van juridisch Belgisch-Nederlands

Michael Bauwens (UCLL), José Tummers (UCLL) en Saar Bossuyt (UCLL)

Zoals de titel suggereert, is het geen geheim dat juridische documenten in Vlaanderen soms onbegrijpelijk zijn voor rechtzoekenden. Niet alleen het jargon, maar ook de complexe constructies en ingewikkelde structuur zorgen ervoor dat lezers vaak niet begrijpen wat er juist in het document staat.

Binnen dit onderzoek analyseerden we een verzameling juridische documenten. Doel was om juridisch Belgisch-Nederlands te vergelijken met ‘alledaags’ Belgisch-Nederlands. De bevindingen daarvan pasten we toe in de hertaling van een authentieke dagvaarding naar twee eenvoudigere versies. De drie versies hebben we ingezet bij een leesexperiment waarbij we 50 hogeschoolstudenten via eyetracking observeerden. We keken hoe ze lazen, hoe ze de tekst doorzochten en wat ze van de leesbaarheid van het document vonden. Ten slotte evalueerden we of ze de dagvaarding begrepen. We besluiten dat, ondanks het intensieve proces, het mogelijk is om de leesbaarheid van een juridisch document te verbeteren.

Juridisch Belgisch-Nederlands – een maatschappelijk probleem

Juridisch taalgebruik, of ‘legalees’ (Kimble, 2012), is bijna overal té ingewikkeld voor een gewone burger. Deze ongemakkelijke relatie beïnvloedt de efficiëntie van communicatie binnen een maatschappij en kan ervoor zorgen dat men justitie wantrouwt (Vanhecke, 2016). Enerzijds bestaan er ludieke initiatieven om dit te verbeteren, zoals een wetboek in straattaal (Wernaert, 2017) of een prijsuitreiking voor leesbare vonnissen (Lie, 2017). Anderzijds bestaan er handboeken met schrijftips om ‘legalese’ constructies te voorkomen (Swanborn, 2016). Hoewel die initiatieven bestaan en juristen er baat bij hebben om leesbaar te schrijven (Boone, 2015), blijft de onleesbaarheid van juridisch Belgisch-Nederlands problematisch. Vandaar presenteren we in dit artikel hoe we met een tekstuele analyse en een leesexperiment met eyetracking achterhalen hoe Vlaamse studenten een dagvaarding lezen en hoe de leesbaarheid ervan verhoogd kan worden.

Tekstuele analyse

Ten eerste hebben we het verschil in leesbaarheid tussen juridisch Belgisch-Nederlands en alledaags Belgisch-Nederlands gemeten aan de hand van taalmodellering (Axelrod et al., 2011). Hiermee maakten we taalmodellen voor 'legalees' enerzijds en alledaagse taal anderzijds. We veronderstellen dat hoe dichter documenten in juridisch Belgisch-Nederlands vakjargon bij het taalmodel van alledaagse taal liggen, hoe beter leesbaar die documenten zijn.

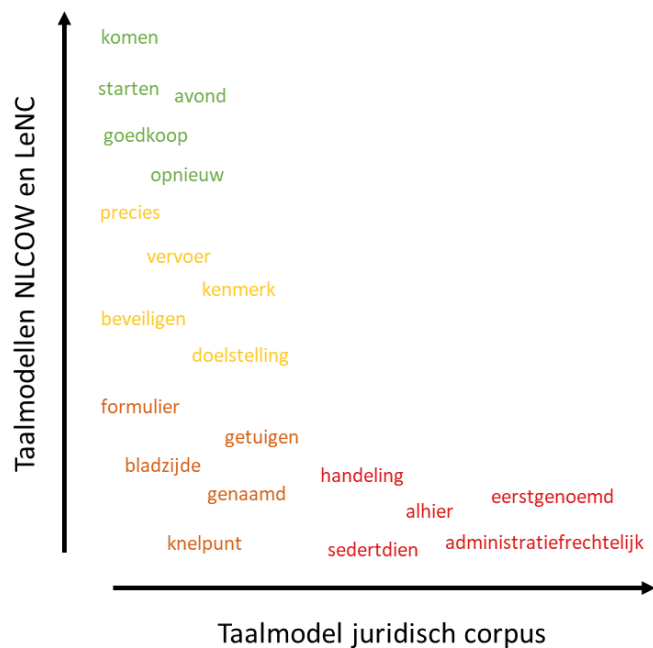
Als juridisch corpus gebruikten we een steekproef van juridische documenten: zowel authentiek en ongepubliceerd, als gepubliceerd. Als voorbeeld van leesbare taal combineerden we internet- en krantencorpora als bronnen van een grote hoeveelheid taal, bedoeld om dagelijks gelezen te worden door een gemiddelde Vlaming. Als internetcorpus gebruikten we het Belgisch-Nederlandse deel van NLCOW uit *Corpora from the Web* (Schäfer & Bildhauer, 2012), dat zichzelf bewezen heeft in taalkundig onderzoek als maat voor 'gewone' taal (Evert, 2005). Als krantencorpus kozen we het Leuven Nieuws Corpus voor Belgisch-Nederlands (LeNC) van QLVL KU Leuven. Dit corpus bevat materiaal van kranten met verschillende doelpublieken.

Het juridisch taalmodel onderscheidde zich van dat van NLCOW en LeNC, wat duidelijk wordt aangetoond in een visualisatie van karakteristieke woorden volgens beide taalmodellen (Figuur 1). De groene woorden zijn heel typerend voor NLCOW en LeNC, terwijl de rode woorden erg karakteristiek zijn voor het juridisch corpus. Op basis van die taalmodellering hertaalden we, in samenwerking met juristen, een originele dagvaarding naar twee versies: (i) een lexicaal vereenvoudigde versie en (ii) een lexicaal, grammaticaal én structureel vereenvoudigde versie. We verwijzen hier naar de drie versies als v1, v2, v3 waar v1 de eenvoudigste versie is en v3 de moeilijkste (en originele).

Ondanks de wijzigingen doorstaan alle versies nog steeds de toets van juridische correctheid. We kozen hier voor een dagvaarding aangezien dit document leesbaar zou moeten zijn en voornamelijk bestemd is voor niet-juristen. De drie versies van de dagvaarding gebruikten we vervolgens als condities in een leesexperiment met eyetracking.¹

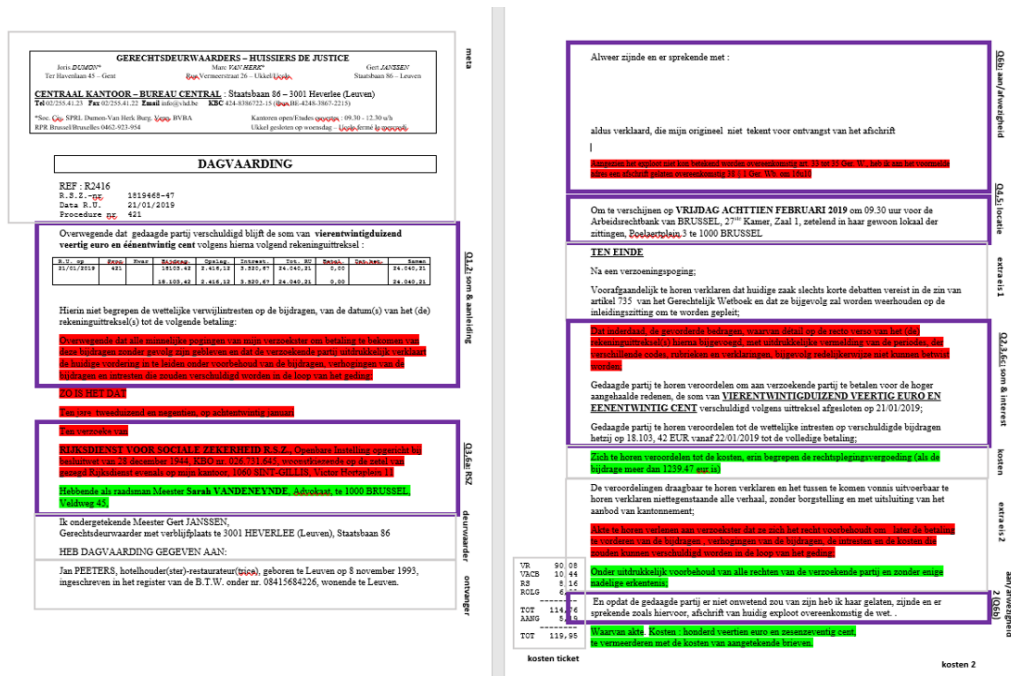
Leesexperiment met eyetracking

Aan de hand van een leesexperiment met eyetracking bevroegen en registreerden we hoe respondenten de dagvaarding lezen, hoe ze het die doorzochten, hoe leesbaar de respondenten haar vonden en of ze de inhoud begrepen. 50 studenten zonder juridische voorkennis kregen willekeurig een van de drie fysieke brieven. Die brief

Figuur 1: karakteristieke woorden volgens beide taalmodellen

lazen ze kort (fase 1), waarna ze specifieke vragen invulden mét dagvaarding (fase 2), om ten slotte algemenere vragen zonder dagvaarding te beantwoorden (fase 3). De tijdsduur van het hele experiment en van die fases werd onder controle gehouden. De eyetrackingbrillen die respondenten droegen, registreerden naar welke vooraf aangeduide gebieden (zie Figuur 2) ze precies keken.

Figuur 2: Versie van de dagvaarding, geannoteerd voor de analyse achteraf

Fase 1: hoe lezen de lezers?

We gaan in fase 1 na hoe vaak lezers naar interessegebieden in de brief keken en in welke volgorde. Een interessegebied is een logisch afgebakende zone waarvan we willen weten of de lezer ernaar keek en hoe lang. Hierdoor zien we wat de aandacht van de studenten trok in hun eerste lezing.

Het meest frequente interessegebied is de sectie waar vermeld wordt hoeveel geld betaald moet worden en waarom. De hoofding van de dagvaarding, die constant was gehouden in de versies, komt daarnaast ook terug als interessegebied. Enerzijds is het dus positief dat de lezers de essentiële sectie lezen (die van de geldsom), maar anderzijds leidt de hoofding de lezers af, hoewel die voor hen eerder irrelevant is. Er is geen verschil tussen de drie condities bij deze analyse.

De chronologie waarin de brief werd gelezen, verschilt wél tussen de versies. De structurele vereenvoudiging van versie v1 valt op in de *time to first fixations* op de interessegebieden. Hierbij wordt geregistreerd wanneer een lezer voor het eerst focust op elk gebied. Hieruit blijkt dat de volgorde waarin lezers voor het eerst focussen op de verschillende interessegebieden dichter bij een lineaire lezing ligt in het geval van v1. De eenvoudige versie wordt dus eerder gelezen zoals oorspronkelijk bedoeld: van begin tot einde. In de versies met een moeilijkere structuur (v2 en v3) lezen de studenten in een onregelmatigere volgorde. De structurele verbetering van de brief heeft dus een subtiel maar gewenst effect op de leeservaring.

Fase 2: hoe zoeken de lezers?

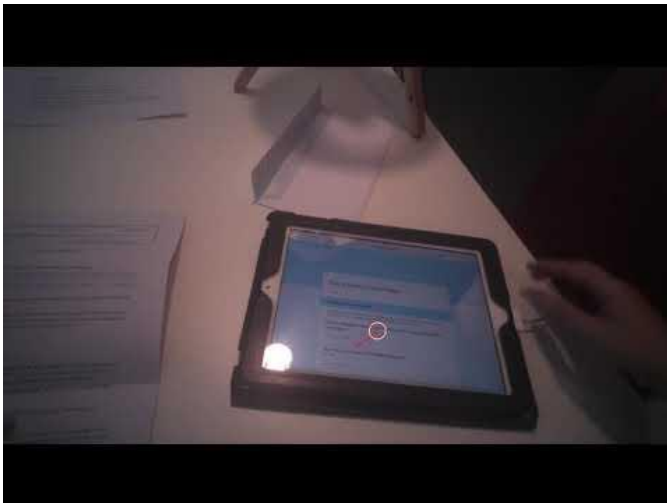
Na de eerste lezing van de dagvaarding beantwoordden de studenten in fase 2 een aantal inhoudelijke vragen (open en meerkeuze) om na te gaan hoe ze de tekst doorzochten. Op basis van de analyses van het zoekgedrag bepaalden we vier zoektypologieën die verschillen in graad van efficiëntie. Voorbeelden vind je [hier](#).

Zoektypologie

- IM – *immediate*
- BE – *bullseye*
- LDS – *limited directed search*
- EUS – *extended undirected search*

Zoekgedrag

- Meteen het antwoord neerschrijven zonder zoeken
- Zich meteen richten op een specifiek deel van de tekst om het antwoord te vinden
- Een beperkt deel van de tekst doorzoeken om het antwoord te vinden
- De (hele) tekst doorzoeken om het antwoord te vinden

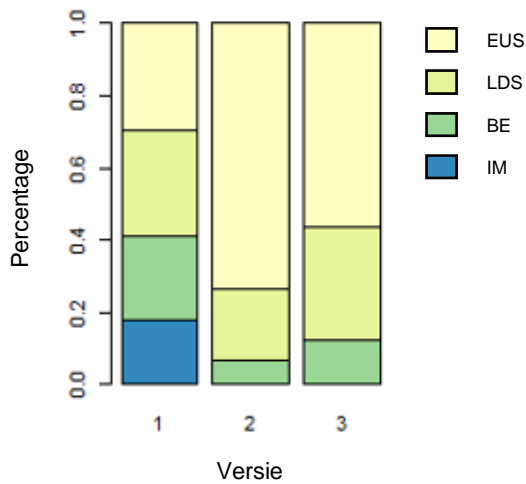

Bij efficiënt zoekgedrag (IM, BE) moet de lezer het antwoord niet echt zoeken, wat erop kan wijzen dat de tekst vlot leesbaar en dus vlot te conceptualiseren is. Inefficiënt zoekgedrag (LDS, EUS) is dan eerder typerend voor lezers die het antwoord niet vinden en dus de briefstructuur niet goed kunnen doorlopen. Video 1 toont hoe een student niet goed wist waar te zoeken om de vraag te beantwoorden, ook al heeft hij/zij de brief al eenmaal volledig gelezen.

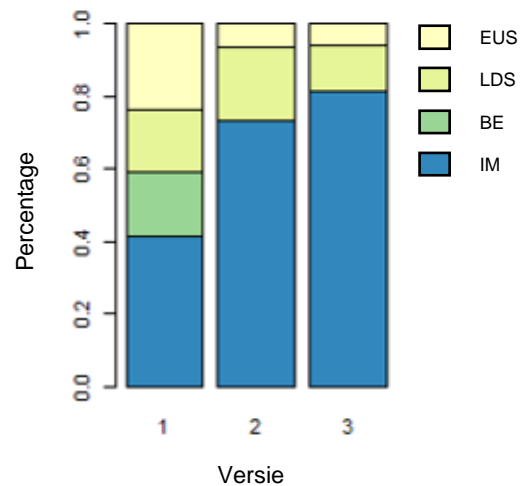
Video 1: Videofragment met een voorbeeld van Extended Undirected Search
<https://www.youtube.com/embed/770fZ5veYIq?feature=oembed>

De structurele vereenvoudiging van v1 heeft voor veel respondenten ook in deze analyse een impact. In de versies zonder structurele aanpassing (v2, v3) is er meer inefficiënt zoekgedrag aanwezig (EUS & LDS) dan in v1 (Figuur 3).

Hoewel IM bij de open vragen hier meestal typerend is voor efficiëntie, is dit anders bij de meerkeuzevragen. Hier duidt 80% van de respondenten in v3 meteen het antwoord aan (IM), in tegenstelling tot 40% in v1 (Figuur 4). Het antwoord is in v3 echter maar bij 18% van de studenten correct en bij 23% incorrect. Een meerderheid van 59% van de studenten duidde aan het antwoord gewoon niet te weten. In v1 wordt deze vraag correcter beantwoord (correct: 59%; incorrect: 17%; weet het niet: 24%). Het type vraag en de vermoeidheid van de participanten kan dit verklaren: ze gaven hier op, vooral in v3, en gokten of gaven meteen aan het niet te weten. Ze waren die ontmoedigende versie dus mogelijk beu en wilden het experiment sneller afronden

Figuur 3: Verhouding tussen de zoektypologieën voor een open vraag

Figuur 4: Verhouding tussen de zoektypologieën voor een meerkeuzevraag

Fase 3: vinden lezers de dagvaarding leesbaar?

In de derde en laatste fase van het experiment moesten de respondenten zelf aangeven hoe leesbaar ze de dagvaarding vonden op vlak van algemene leesbaarheid, woordenschat en grammatica. Hier komt hun perceptie overeen met het verschil in moeilijkheidsgraad: hoe meer de dagvaarding vereenvoudigd is, hoe beter leesbaar de studenten haar vinden. Interessant is dat de leesbaarheid van de structuur niet significant hoger scoort. Hier speelt mogelijk dat onze respondenten geen referentiekader hebben voor dagvaardingen, aangezien ze er buiten het experiment geen – of weinig – ontvangen hebben. Ze beseften dus misschien niet dat de structuur in v1 vereenvoudigd was tegenover een traditionele dagvaarding.

Begrijpen de lezers de dagvaarding?

Aan de hand van inhoudsvragen kunnen we ook controleren of de studenten de dagvaarding inhoudelijk hebben begrepen. Een aantal vragen, zoals 'Hoeveel moet Jan Peeters betalen?', worden vaker correct beantwoord door studenten met de eenvoudigere versie, maar in het algemeen zijn de scores erg gelijkaardig en redelijk hoog voor alle versies. Om het experiment voldoende beknopt te houden, hebben we bewust gekozen voor een klein aantal niet te ingewikkelde vragen. Hierdoor konden we echter het begrip van de tekst niet gedetailleerd testen. Studenten met een beter begrip van de tekst kunnen dit niet bewijzen aangezien er niet genoeg (moeilijke) vragen waren (*ceiling effect*). Hier beïnvloeden de versies het begrip van de dagvaarding door de studenten dus maar matig.

Wat leert het leesexperiment ons?

Het experiment heeft behalve de verwachte ook een aantal onverwachte uitkomsten. Het leesexperiment bevestigt enerzijds dat de vereenvoudiging de leeservaring beïnvloedt. Zo zorgt de structurele aanpassing voor verbetering in chronologie van de lezing. Daarnaast komt in diezelfde versie (v1) minder inefficiënt zoekgedrag voor en geven lezers sneller op in de moeilijkere brief (v3). Ten slotte komt de perceptie van de

lezers over de leesbaarheid (algemeen, woordenschat en grammatica) helemaal overeen met de vooraf bepaalde moeilijkheidsgraad.

Anderzijds hebben de drie versies in het experiment niet op alles invloed. De studenten kijken aandachtig naar de essentiële sectie van de geldsom in alle versies, maar ze worden ook in alle versies afgeleid door de eerder irrelevante hoofding. Daarnaast beïnvloeden de condities de mening van respondenten over de leesbaarheid van de structuur niet. Studenten met versie v1 geven geen significant hogere score op dit aspect dan studenten met versie v3. Dit staat in contrast met de observatie dat de vereenvoudigde structuur een grote impact had op de lees- en zoekervaring. Zoals eerder vermeld, ligt dit mogelijk aan het feit dat de studenten geen of beperkte ervaring hebben met de traditionele structuur van dagvaardingen.

De betere leeservaring verbetert de scores op de inhoudelijke vragen maar beperkt. Dit kan uiteraard liggen aan de juridische aard van de brief: een vereenvoudigde dagvaarding gaat nog altijd over complexe zaken. Lezers van de eenvoudigste versie hadden achteraf niet plots méér juridische kennis dan lezers van de originele versie, maar wel een aangename leeservaring. De sterke relatie tussen perceptie van en ervaring met de tekst enerzijds en (in)efficiëntie van het zoekgedrag anderzijds blijkt ook uit de resultaten van de zoektypologieën: lezers die veel en lang moeten zoeken, zijn ook niet tevreden over de leesbaarheid van de tekst en geven het experiment sneller op. Een gefrustreerde lezer kan dus dezelfde weloverwogen gok maken over een moeilijk onderwerp als een lezer met een beter leesbare tekst, maar hun leeservaring is volledig anders.

Conclusie

Een juridisch document kan beter leesbaar gemaakt worden, zonder aan de juridische correctheid te raken, maar dit is niet vanzelfsprekend. Het proces van vereenvoudiging weerspiegelt een realistische situatie. Je kan in eerste instantie complexe woordenschat vervangen door een eenvoudigere, zoals in versie v2. De grammatica vereenvoudigen is dan weer omslachtiger, maar de structurele aanpassing vereist de grootste inspanning (v1). Uit het leesexperiment blijkt echter dat dit net de meeste impact heeft. Een structurele vereenvoudiging plaatst de belangrijkste informatie vooraan en stelt het document zo logisch mogelijk op. Naar analogie met onze resultaten zullen lezers een document zo beter leesbaar vinden aangezien ze een aangename leeservaring zullen hebben.

Deze onderzoeksresultaten zijn ook voorgesteld aan hogeschoolstudenten Rechtspraak in een vak Juridische Communicatie. In dit vak benadrukken we het nut van heldere taal en krijgen studenten schrijftips. Na afloop was wel duidelijk dat het niet eenvoudig is om de vereenvoudigingen ingang te laten vinden bij juridische beroepen. Moeilijke woorden en grammatica vereenvoudigen kunnen nog, binnen de contouren van een sjabloon, maar structurele aanpassingen stuiten op weerstand. De studenten reageerden vaak ‘Maar, wij gaan dat toch niet zo *mogen* schrijven van het kantoor?’ en ‘Wij moeten toch de bestaande sjablonen gebruiken?’. Die sjablonen beperken de verbetering van leesbaarheid juist door hun vaste structuur die leesbaarheid belemmert. Die sjablonen herzien kan dus een belangrijke en impactrijke verbetering zijn.

Juridisch Belgisch-Nederlands is anders dan alledaags Belgisch-Nederlands, maar er zijn wel degelijk manieren om het te vereenvoudigen zonder in te gaan tegen de juridische legitimiteit. Op basis van de taalmodellering kunnen we niet-alledaagse, juridische zinnen en documenten identificeren en door het leesexperiment weten we welk type aanpassingen effect hebben. Het blijft echter voor juristen die leesbaar willen schrijven, een oefening in de balans vinden tussen wat men gewend is en wat goed is voor de lezer. Het volledig begrijpen van dagvaardingen zal moeilijk blijven door de inhoud, maar wanneer men de leesbaarheid verhoogt, wordt alvast de leeservaring aangenamer voor de ontvanger van de brief.

Eindnoot

¹ Graag bedanken we onze collega's uit de bachelor Rechtspraktijk (UC Leuven-Limburg) Anja Vanderspikken en Anne Van Langendonck voor het hertalen van de dagvaardingen naar versies die beter leesbaar zijn, maar toch nog steeds volledig juridisch correct – een inspanning die bewijst dat het zeker niet onmogelijk is! Ook collega Kathleen Custers bedanken we graag bij de voorbereiding, de opzet en de uitvoer van het leesexperiment met eyetracking.

Literatuur

- Axelrod, A., et al. (2011). Domain Adaptation via Pseudo In-domain Data Selection. In *Proceedings of EMNLP* (pp. 355–362). Stroudsburg, PA, USA: Association for Computational Linguistics.
- Boone, Ruth. (2015). 'Advocaten Die Helder Schrijven, Hebben Een Competitief Voordeel'. *De Juristenkrant* 28 Jan. 2015: 8. Print
- Evert, S. (2005). *The statistics of word cooccurrences word pairs and collocations*. Universität Stuttgart.
- Kimble, J. (2012). *Writing for Dollars, Writing to Please: The Case for Plain Language in Business, Government, and Law*. Durham: Carolina Academic Press.
- Lie, Joyce (JudgeJoyce_). (2017). 'Wat is de meest in begrijpelijke taal geschreven uitspraak van 2016?.' 12 Jan. 2017, 11:52. Tweet.
- Schäfer, R., & Bildhauer, F. (2012). Building Large Corpora from the Web Using a New Efficient Toolchain. *Proceedings of LREC*, 486–493.
- Swanborn, J. (2016). *Effectief schrijven in de juridische praktijk*. Bussum: Coutinho.
- Vanhecke, Nikolas. (2016). 'Burger Wantrouwt Justitie'. *De Standaard* 15 Sept. 2016: 10–11. Print.
- Wernaert, Bart. (2017). 'YOLO! – Het Burgerlijk Wetboek in Straattaal (3:32 BW-3:44 BW)'. Blog. Het Rechtenstudentje - Juridisch nieuws gewogen. 19 Jan. 2017. Web. 16 Mar. 2017.

Michael Bauwens, José Tummers en Saar Bossuyt zijn allen verbonden aan het expertisecentrum Smart Organisations aan UC Leuven-Limburg. Zowel José Tummers als Michael Bauwens zijn als geaffilieerd onderzoeker ook verbonden aan

de onderzoekseenheid Quantitative Lexicology and Variational Linguistics (KU Leuven).

Michael Bauwens onderzoekt taal(technologie) & communicatie en doceert communicatievakken. Naast een Master Taalkunde heeft hij Artificial Intelligence (spraak- & taaltechnologie) gestudeerd aan KU Leuven.

michael.bauwens@ucll.be

José Tummers is hoofdverantwoordelijke van het expertisecentrum. Zijn onderzoeksinteresse ligt in het domein van de corpuslinguïstiek en taalvariatie.

jose.tummers@ucll.be

Saar Bossuyt is senior onderzoeker eyetracking. Daarnaast heeft ze veel ervaring met (markt)onderzoeksprojecten (met en zonder eyetracking) door haar vorige job als Research Consultant bij Haystack, en door haar werk aan de UGent als doctoraatbursaal bij de vakgroep Marketing.

saar.bossuyt@ucll.be